

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XIV

MERSİN
2006

KAAM YAYINLARI
OLBA
XIV

© 2006 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi TÜBİTAK - ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY
Tel: 0532 747 57 72

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XIV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XIII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2006

İçindekiler/Contents

Muzaffer Demir

Arkaik ve Klasik Dönemde Tymnes Adlı Kariyalılar Üzerine Yeni Düşünceler 1

Figen Çevirici

*Polyksena'nın Kurban Edilmesi Mitosu'nun Antik Metinlerde
ve Arkeolojik Materyaller Üzerinde Değerlendirilmesi* 23

Erkan Alkaç

Tarsus Müzesinde Bulunan Bir Grup Lekythos 53

Murat Arslan

*Pontos'tan Karadeniz'e: Bir Adlandırmanın Ardındaki Önyargılar,
Varsayımlar ve Gerçekler* 71

Deniz Kaplan

Korykos Antik Kenti'nin ve Kilikia Bölgesi'nin Korinth Sütun Başlıkları 89

Mustafa Adak

Batı Toroslar'da Yerel Ayaklanmalar ve Eşkıyalık 113

İdil Üçer Karababa

*Roma Dönemi Tören Alaylarının Kent Dokusuna Etkileri:
Roma ve İstanbul'daki Zafer Alayları* 127

Lale Özgenel

*Antik Yunan Konut Yazını: Kaynaklar, Sorunlar
ve Yeni Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme* 149

OLBA Dergisi; 2006 yılından itibaren TUBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaya başlamıştır.

Yayın İlkeleri

OLBA; Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi süreli bilimsel yayınıdır. Yılda 2 sayı yayınlanır. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir. Dergi; Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Bizans Sanat Tarihi kapsamında orijinal sonuçları içeren makaleleri yayınlar. OLBA'da yayınlanması istenen makalelerde aşağıdaki şartlar aranır:

1. OLBA her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenilen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi OLBA'nın bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
  - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp disket ya da CD'ye kaydedilerek, figürleriyle birlikte iki nüsha olarak teslim edilmelidir;
  - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
  - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) ya da Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
  - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
  - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.

4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa ve (varsa) levha ya da resim sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için):

Richter 1977, 162, Res. 217

Dipnot (Makaleler için):

Oppenheim 1973, 9, Lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inscripfen aus dem Museum von Denizli”,
Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Dijital ortamda yollanacak figürlerin numarası belli olmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 30 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 20 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce ve Almanca olabilir. Makalelerde, biri Türkçe olmak üzere, yaklaşık 200 kelimedenden oluşan iki dilde özet, iki dilde makale başlığı ve yine iki dilde anahtar kelimeler bulunmalıdır.

POLYKSENA'NIN KURBAN EDİLMESİ MİTOSU'NUN ANTİK METİNLERDE VE ARKEOLOJİK MATERYALLER ÜZERİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Figen ÇEVİRİCİ

Abstract

It is known that Polyxena, the daughter of Priamos who was the king of Troia and of queen Hecuba, was sacrificed on the command of Achilleus after Troian wars. This pathetic story, with its some different versions, took place in the narrations of antique writers who narrated Troian wars. The early sources about the story tell the forcible sacrifice of Polyxena in a tragic way. On the other hand, the late period writers converted the death of Polyxena into a love story and presented it as the marriage of Polyxena with Achilleus. The marriage and love version of the relationship between Polyxena and Achilleus may be seen until the Hellenistic period. When we examine the descriptions about the sacrifice of Polyxena on archaeological materials, we see that vase painters are loyal to antique texts. However, the source of sacrifice schema isn't known on Tyrrhenian amphora, protoattic crater and Polyxena Sarcophagus among these works. It is possible to determine the identifications of the figures that we see in similar schemas on these three works through Tyrrhenian amphora. Nevertheless, these names aren't seen in the narrations of the writers who told about the sacrifice of Polyxena. Thus it seems conceivable to search for the source of mentioned schema in the lost texts of Homeros.

Keywords: Human Sacrifice, Sacrifice of Polyxena, Marriage of Polyxena, Polyxena Sarcophagus

Özet

Troia kralı Priamos ile kraliçe Hekabe'nin kızları olan Polyksena'nın, Troia savaşlarının ardından Akhilleus'un isteği üzerine kurban edildiğini biliyoruz. Bu hazin hikaye, Troia savaşlarını anlatan antik yazarların aktarımlarında, bazı farklı versiyonlarla yerini almıştır. Hikaye ile ilgili erken kaynaklar, Polyksena'nın

---

* Dr. Figen Çevirici, Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Antakya-TÜRKİYE.

zorla kurban edildiğini trajik bir dille anlatmaktadır. Geç dönem yazarları ise, Polyksena'nın ölümünü bir aşk hikayesine dönüştürerek, Akhilleus ile evliliği olarak işlemişlerdir. Polyksena ile Akhilleus arasındaki ilişkinin evlilik ve aşk versiyonu, Hellenistik Devire kadar takip edilebilmektedir. Arkeolojik materyaller üzerindeki Polyksena'nın kurbanı konulu tasvirleri incelediğimizde, vazo ressamlarının antik metinlere sadık kaldıklarını görmekteyiz. Ancak, bu eserler arasında Tyrrhen amphorası, protoattik krater ve Polyksena Lahdi üzerindeki kurban şemasının kaynağı bilinmemektedir. Bu üç eser üzerindeki benzer şemada karşımıza çıkan figürlerin kimliklerini Tyrrhen amphorası aracılığı tespit etmek mümkündür. Ancak, Polyksena'nın kurban edilmesinden bahseden yazarların aktarımlarında bu isimlere rastlanılmamaktadır. Böylece sözü edilen şemanın kaynağını Homeros'un günümüze ulaşmayan kayıp metinlerinde aramak akla yatkın görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kurbanı, Polyksena'nın Kurbanı, Polyksena'nın Evliliği, Polyksena Lahdi

Troia kralı Priamos'un kızı Polyksena'nın kurban edilmesi mitosu, Troia savaşlarını anlatan antik yazarların aktarımlarında bazı farklı versiyonlarla yerini almıştır. Antik metinlere paralel olarak, hikayenin arkeolojik materyaller üzerine yansıyan tasvirlerinde de birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle erken dönem arkeolojik materyaller üzerindeki Polyksena'nın kurbanı konulu tasvirlerin, hangi antik metne bağlı olduğu konusundaki tartışmalar devam etmektedir. Bunun yanı sıra bazı eserler üzerinde betimlenen kurban sahnelerinin, Polyksena'ya ait olup olmadığı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. 1994 yılında Çanakkale yakınlarındaki Biga-Gümüştay ovasındaki bir tümülden ele geçen ve literatüre Polyksena Lahdi adıyla giren lahdin II. uzun yüzündeki kurban sahnesinde, Troia kralı Priamos'un kızı Polyksena'nın kurban edilmesi konusu işlenmiştir.¹ M.Ö. 500-490 yıllarına tarihlenen bu lahit üzerindeki kurban sahnesi, benzer konulu bazı eserlerin ikonografisine ışık tutacak niteliktedir. Bu çalışmada, Polyksena'nın kurbanı konulu bütün eserlerin ikonografik açıdan genel bir değerlendirmesi yapılarak, Polyksena Lahdini de içine alan erken dönem eserler üzerinde işlenen kurban şemasının orijini hakkında yeni görüşler sunulmaktadır.

Bilindiği gibi, Troia savaşlarının ardından, Troia kralı Priamos ile kraliçe Hekabe'nin en küçük kızları olan Polyksena, Akhilleus'un isteği üzerine kurban edilmiştir. Antik yazarların aktarımlarına göre, Akhilleus'un ruhu, kendi mezarının üzerinde ortaya çıkarak yurtlarına dönmek üzere olan

¹ Sevinç 1996, 251-264.

Yunanlılardan, kazanılan savaştan şeref ve onur payı olarak Polyksena'nın kanını istemiştir. Akhilleus, genç kızın, mezarının (Akhilleus'un mezarı) başında kurban edilmesini, aksi taktirde denizlerin geçit vermeyeceğini ve evlerine (Yunanlıların) dönemeyeceklerini bildirmiştir. Bunun üzerine Polyksena, Akhilleus'un mezarı başında kurban edilir. Böylece savaşın başlangıcında İphigenia'nın kurban edilmesi ile yola çıkan Yunan donanmaları, savaşın sonunda da ancak Polyksena'nın kanını akıttıktan sonra kendilerine geçit veren Akhilleus'un izniyle, evlerine geri dönerler.

Troia savaşlarını anlatan en erken yazılı kaynaklar, kuşkusuz Homeros destanlarıdır. Ancak, Homeros'un *Iliada* adlı eseri, savaşın sadece kısa bir dilimini anlatmaktadır. Hektor'un ölümüyle sona eren destanda, kentin ele geçirilişi, yağmalanışı ve sonrasında cereyan eden olaylar anlatılmaz. Bu nedenle, Polyksena'nın kurban edilmesi hikayesine *Iliada*'da rastlayamayız.

Homeros'tan sonra Troia savaşlarını konu alan en erken yazılı kaynakları, Epik Kyklos'da (Destan Çemberi) yer alan şiirler oluşturmaktadır. Günümüze ulaşamamış olan bu eserler: Miletos'lu Arktinos'un, *Iliou Persis* ve *Aethiopsis*'i; Kıbrıslı Stasinus'un (?) *Kypriasi*'sı; Lesboslu Leskhes'in *Ilias Mikra*'sı; Troizenli Hagias'ın (Agias?) *Nostoi* adlı eseri ile Kyreneli Eugammon'un *Telegoniası*'ndan oluşmaktadır.² Bugün kayıp olan bu eserlerden, geç dönem yazarlarından Proklos aracılığı ile haberdar olmaktadır. Proklos, *Khrestomatheia* adlı çalışmasında, Epik Kyklos şiirlerinin bir özetini sunmaktadır.³ Epik Kyklos şairlerinin yaşadığı dönem tartışmalıdır. Bununla birlikte, Epik şiirlerin Homeros'tan sonra M.Ö. VI. yüzyıla kadar devam ettiği düşünülmektedir. Epik Kyklos'a giren bu şiirlerin, Homeros'un eserlerinden türediği varsayılmaktadır.⁴ Bu eserler arasında, Arktinos'un *Iliou Persis*'i ile Stasinus'un (?) *Kypriasi*'nda, Polyksena'nın kurban edilmesinden bahsedilmektedir. Bugün hala tartışmalı olmakla beraber, Miletoslu Arktinos'un diğer Destan Çağı şairlerinden daha önce yaşadığı, birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir.⁵ Böylece bugünkü verilerle, Polyksena'nın kurban edilmesi mitosunun, ilk kez Arktinos tarafından zikredildiği düşünülmektedir.

² Burgess 2001, 7.

³ Johansen 1967, 28, 34, 84, 228; Scaife 1995, 165-166; Burgess 2001, 12-32.

⁴ Forsdyke 1956, 11, 121-122; Powel 1991, 218; Burgess 2001, 10.

⁵ Kirk 1962, 286; Powel 1991, 218; Dowden 1996, 47-61; Burgess 2001, 9.

- 257 καὶ Νεοπτόλεμος μὲν ἀποκτείνει Πρίαμον ἐπὶ τὸν
τοῦ Διὸς τοῦ ἔρκειου βωμὸν καταφυγόντα.
- 268 καὶ Ὀδυσσεὺς Ἀστυάνακτα ἀνελόντος,
Νεοπτόλεμος Ἀνδρομάχην γέρας λαμβάνει.
καὶ τὰ λοιπὰ λάφυρα διανέμονται.
Δημοφῶν δὲ καὶ Ἀκάμας Αἶθραν εὐρόντες ἄγουσι
μεθ' ἑαυτῶν.
ἔπειτα ἐμπρήσαντες τὴν πόλιν
Πολυξένην σφαγιάζουσιν ἐπὶ τὸν τοῦ Ἀχιλλέως τάφον.⁶
- 257-258 Neoptolemos, kaçan Priamos'u Zeus Herkeios sunağında öldürür.
- 268-273 Odysseus Astyanaks'ı öldürdükten sonra, Neoptolemos Andromakhe'yi onur payı olarak aldı. Geri kalanlar da ganimetleri bölüştüler. Demophon ile Akamas Aithra'yi bulup kendileriyle birlikte götürdüler. Yunanlılar kenti yaktıktan sonra, Polyksena'yi Akhilleus'un mezarı üzerinde kurban ettiler.⁷

Hikaye, Kıbrıslıların ezgilerinde (*Kypria*'da) ise, Polyksena'nın, Odysseus ve Diomedes tarafından öldürüldüğü ve Neoptolemos tarafından da gömüldüğü⁸, şeklinde geçmektedir: “ὁ δὲ τὰ Κυπριακὰ ποιήσας φησὶν ὑπὸ Ὀδυσσεύως καὶ Διομήδους ἐν τῇ τῆς, πόλεως ἀλώσει τραυματισθεῖσαν ἀπολέθαι. ταφῆναι δὲ ὑπὸ Νεοπτολέμου, ὡς Γλαῦκος γράφει”⁹.

Görüldüğü gibi, Polyksena'nın kurban mitosu ile ilgili en erken kaynaklar, genç kızın Yunanlılar veya Odysseus ile Diomedes tarafından öldürüldüğünü bildirmektedir. M.Ö. 630-556 yıllarında yaşadığı düşünülen Stesikhoros'un *Iliou Persis* adlı eserinde, Polyksena'nın, Odysseus ve Kalkhas'ın da bulunduğu bir ortamda, Neoptolemos tarafından Akhilleus'un mezarı başında kurban edildiği ibaresi bulunmaktadır.¹⁰ Daha sonra, Ibykos (M.Ö. VI. yüzyıl ortası) ve Euripides (M.Ö. 480-406), genç kızın Neoptolemos tarafından öldürüldüğünü doğrulamaktadır.¹¹

⁶ Severyns 1963, 93, 268-274; Bernabé 1987, 89, 22-23; Davies 1988, 62, 35-36.

⁷ Çeviri, Öğr. Gör. Ceyhan Dora (Mersin Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü).

⁸ Çeviri, Öğr. Gör. Ceyhan Dora.

⁹ Bernabé 1987, 62, *Frg.* 34; Davies 1988, *Frg.* 27.

¹⁰ Michaelis 1960, 204-226.

¹¹ Davies 1991, 292, *Frg.* 307: “ὑπὸ Νεοπτολέμου φασὶν αὐτὴν (*sc.* Πολυξένην) σφαγιασθῆναι Εὐριπίδης καὶ Ἴβυκος”. (Çeviri, Öğr. Gör. Ceyhan Dora).

Sözünü ettiğimiz bu eserler arasında en detaylı anlatım, Euripides'in *Hekabe* adlı eserinde bulunmaktadır.¹²

- 107-115** ἐν γάρ Ἀχαιῶν πλήρει ξυνόδῳ
λέγεται δόξαι σὴν παῖδ' Ἀχιλεῖ
σφάγιον θέσθαι · τύμβου δ' ἐπιβάς
οἴσθ' ὅτε χρυσεῖς ἐφάνη σὶν ὅπλοις,
τάς ποντοπόρους δ' ἔσχε σχεδίας
λαίφη προτόνοις ἐπερειδομένας,
τάδε θωύσσω·
πο δὴ, Δαναοί, τὸν ἐμὸν τύμβον
στέλλεσθ' ἀγέραστον ἀφέντες;
- 107-115** Akhalar'ın senin kızını Akhilleus'a kurban olarak sunmaya topluca karar verdiği söyleniyor. Çünkü sen onun, bir gün mezarı üzerinde altın bir zırhla dururken, yelkenlerini açmış olan gemileri haykırıyla durdurduğunu biliyorsun: “Bu kadar hızla nereye ey Danaos oğulları, mezarımı ödüksüz (hediyesiz) bırakıp”.¹³
- 197-215** ὦ δεινὰ παθοῦς', ὦ παντλάμων,
ὦ δυστάνου μᾶτερ βιοτᾶς,
οἴαν οἴαν ἀν σοι λάβαν
ἐχθίσταν ἀρρήταν τ'
ᾠρσέν τις δαίμων;
οὐκέτι σοι παῖς ἄδ' οὐκέτι δὴ
γῆρα δειλαίφ δειλαία
συνδουλεύσω.
σκύμνον γάρ μ' ὥστ' οὐριθρέπταν,
μόσχον δειλαία δειλαίαν
εἰσόψει χειρὸς ἀναρπαστᾶν
σᾶς ἄπο λαιμότομόν τ' Αἶδα
γᾶς ὑποπεμπομέναν σκότον, ἔνθα νεκρῶν μέτα
τάλαινα κείσομαι.
καὶ σὲ μέν, μᾶτερ δύστανε,
κλαίω πανδύρτοις θρήνοις·
τὸν ἐμὸν δὲ βίον, λάβαν λύμαν τ',
οὐ μετακλαίομαι, ἀλλὰ θανεῖν μοι
ξυντυχία κρείσσω ἐκύρησεν.
- 197-215** Argosların senin hayatınla ilgili kararlarını oylarıyla vereceklerini söylüyorlar. Ah yazık, dayanılmaz acılar içindeki zavallı annem! Kederinden hayatın ızdıraba dönüşmüş. Ne büyük

¹² Euripides, *Hekabe*, 107-115; 197-215; 521-582.

¹³ Çeviri, Arş. Gör. Hatice Kalkan (Ege Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü)

haksızlık, nefret dolu, iğrenç bir zebani mi yollandı üzerine? Daha fazlası olamaz, senin kızın olan ben esaretini paylaşayım mı? Talihsiz bir genç, bahtsız bir yaş. Ah sana yazık! Beni göreceksin, talihsiz yavrunu, kollarından koparılıp alınacak, tıpkı tepelerinden koparılan buzağı gibi ve aşağıya; ölülerin yurdu Hades'in gırtlığı için ayrılan yeryüzünün karanlığına gönderilecek, öldürülecek miyim? Ah ben mutsuzluğun için, feryatla ağlıyorum anne! Kendi hayatım için değil, onun sonu ve haksızlık için değil. Hiçbir zaman gözyaşı dökmedim¹⁴.

521-582

παρῆν μὲν ὄχλος πᾶς Ἀχαιῶν στρατοῦ
 πλήρης πρὸ τύμβου σῆς κόρης ἐπὶ σφαγᾶς
 λαβῶν δ' Ἀχιλλέως παῖς Πολυξένην χερὸς
 ἔστησ' ἐπ' ἄκρου χόματος, πέλας δ' ἐγὼ·
 λεκτοὶ τ' Ἀχαιῶν ἔκκριτοι νεανίαί,
 σκίρτημα μόσχου σῆς καθέξοντες χεροῖν,
 ἔσποντο. πλήρες δ' ἐν χεροῖν λαβῶν δέπας
 πάγχρυσον αἶρει χειρὶ παῖς Ἀχιλλέως
 χοᾶς θανόντι πατρί· σημαίνει δέ μοι
 σιγῆν Ἀχαιῶν παντὶ κηρῶσαι στρατό.
 κἀγὼ καταστάς εἶπον ἐν μέσοις τάδε·
 σιγάτ', Ἀχαιοί, σίγα πᾶς ἔστω λεῶς,
 σίγα σιώπα· νῆνεμον δ' ἔστησ' ὄξλον.
 ὃ δ' εἶπεν· ὦ παῖ Πηλέως, πατήρ δ' ἐμός,
 δέξαι χοᾶς μου τάσδε κηλητηρίους,
 νεκρῶν ἀγωγούς· ἐλθέ δ', ὡς πίης μέλαν
 κόρης ἀκραιφνὲς αἶμ', ὃ σοι δωρούμεθα
 στρατός τε κἀγὼ· πρευμενῆς δ' ἡμῖν γενοῦ
 λῦσαι τε πρύμνας καὶ χαλινωτήρια
 νεῶν δὸς ἡμῖν πρευμενοῦς τ' ἀπ' Ἰλίου
 νόστου τυχόντας πάντας εἰς πάτραν μολεῖν.
 τοσαῦτ' ἔλεξε, πᾶς δ' ἐπηύξατο στρατός.
 εἶτ' ἀμφίχρυσον φάσγανον κώπης λαβῶν
 ἐξεῖλκε κολεοῦ, λογάσι δ' Ἀργείων στρατοῦ
 νεανίας ἐνευσε παρθένον λαβεῖν.
 ἦ δ', ὡς ἐφράσθη, τόνδ' ἐσήμηνεν λόγον·
 ὦ τὴν ἐμὴν πέρσαντες Ἀργεῖοι πόλιν,
 ἐκοῦσα θνὶ σκῶ· μή τις ἄνηται κροός
 τοῦμοῦ· παρέξω γὰρ δέρην εὐκαρδίως.
 ἐλευθέραν δέ μ', ὡς ἐλευθέρα θάνω,
 πρὸς θεῶν μεθέντες κτείνατ'· ἐν νεκροῖσι γὰρ
 δούλη κεκλήσθαι βασιλῆς οὐσ' αἰσχύνομαι.
 λαοὶ δ' ἐπερρόθησαν, Ἀγαμέμνων τ' ἄναξ

¹⁴ Çeviri, Arş. Gör. Hatice Kalkan.

εἶπεν μεθεῖναι παρθένον νεανίας,
 κάπει τόδ' εἰσήκουσε δεσποτῶν ἔπος,
 λαβοῦσα πέπλους ἐξ ἄκρας ἐπωμίδος
 ἔρρηξε λαγόνας εἰς μέσας παρ' ὀμφαλόν,
 μαστούς τ' ἔδειξε στέρνα θ' ὡς ἀγάλματος
 κάλλιστα, καί καθεῖσα πρὸς γαῖαν γόνυ
 ἔλεξε πάντων τλημονέστατον λόγον·
 ἰδοῦ, τόδ' εἰ μὲν στέρνον, ᾧ νεανία,
 παίειν προθυμεί, παῖσον, εἰ δ' ὑπ' αὐχένα
 χρήξεις, πάρεστι λαίμηδ' εὐτρεπῆς ὄδε.
 ὃ δ' οὐ θέλων τε καὶ θέλων οἴκτω κόρης,
 τέμνει σιδήρῳ πνεύματος διαρροάς·
 κρουνοὶ δ' ἐχώρουν. ἦ δὲ καὶ θνήσκουσ' ὅμως
 πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμῳ πεσεῖν,
 κρύπτουσ' ἅ κρύπτειν ὄμματ' ἀρσένων χρεῶν.
 ἐπεὶ δ' ἀφῆκε πνεῦμα θανασίμῳ σφαγῆ,
 οὐδεὶς τὸν αὐτὸν εἶχεν Ἀργείων πόνον·
 ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν τὴν θανούσαν ἐκ χερῶν
 φύλλοις ἔβαλλον, οἱ δὲ πληροῦσιν πυρὰν
 κορμίους φέροντες πευκίνους, ὃ δ' οὐ φέρων
 πρὸς τοῦ φέροντος τοιάδ' ἦκουεν κακὰ·
 ἔστηκας, ᾧ κάκιστε, τῆ νεάνιδι
 οὐ πέπλον οὐδὲ κόσμον ἐν χεροῖν ἔχων;
 οὐκ εἶ τι δώσων τῆ περισσ' εὐκαρδίῳ
 ψυχῆν τ' ἀρίστη; τοιάδ' ἀμφὶ σῆς λέγων
 παιδὸς θανούσης, εὐτεκνωτάτην δέ σε
 πασῶν γυναικῶν δυστυχεστάτην θ' ὀρώ.

521-582

Akhilleus'un oğlu Polyksena'yı kollarına alarak, onu meza-
 rın üzerine bıraktı, ben yanıdaydım. Akhalardan seçkin bir
 genç, kızı taşımak ve karşı koymasını engellemek için eşlik
 ediyordu, sonra Akhilleus'un oğlu elleriyle altın bir kupayı
 havaya kaldırarak ölmüş olan babasına sunuda bulundu, bu
 arada bana Akha ordusunu sessizliğe davet etmemi işaret
 ediyordu. Onun yanında durdum ve “Sessizlik ey Akhalar,
 herkes sussun, sakın olun” diyerek orduyu susturdum, sonra
 o konuştu “Peleus oğlu Babam! Sunuyu kabul et. Senin için
 ruhunu yatıştırmak üzere kan akıtıyorum. Benim ve ordunun
 sunduğu masum bir kızın kanını içmek için geldim. Bizim
 için hayırlı olsun”. Böyle konuştu ve tüm ordu onun duasını
 tekrarladı. Sonra altın kılıcını kabzasından kavrayarak onu
 kınından çekti. Seçilmiş genç Argosluyu işaret ederek genç
 kızı askerlerin zapt etmesini sağladı. Fakat kız şunları söy-
 ledi; “Ey Argoslular şehrimi kim yağmaladı, özgürlüğü için
 öleceğim şehrimi yağmalayan kim? Hiç kimse dokunmasın

banası, cesaretle teslim edeceğim boynumu. Bırakın tanrılar alsın ruhumu ki ölüm beni özgürleştirsün, ölümler arasında bir köle olarak adlandırılmak soylu ruhuma utanç verecek”. Sonra halk alkışlarla bağırды ve Kral Agamemnon genç adama kızını bırakmasını söyledi. Bu son emri ondan alır almaz kızını serbest bıraktılar. Ve o (kız) efendisinin sözlerini işiterek, omzundan beline kadar giysisini yırttı, alımlı göğsünü bir heykel gibi açıkta bırakarak, dizlerinin üzerinde daha da dokunaklı bir konuşma yaptı: “Genç prens vurmak için can attığımız göğsüm işte burada, ya da kılıcınızı hazır edin boynum önünüzde ve hazır” ve o (prens) genç kız için yarı üzgün, yarı memnun bir halde, çelikle kesti nefes yolunu ve kandan bir sel belirdi. Fakat ölümler bile onuruyla yığıldı (düştü).¹⁵

Euripides, *Troades* adlı eserinde işe, kısaca Polyksena’yı anarak, Akhilleus için kurban edildiğini ima etmektedir.¹⁶

Euripides’in çağdaşı olan Sophokles (M.Ö. 496-406/405) de Polyksena’nın Akhilleus’un mezarında kurban edildiğinden bahsetmektedir.¹⁷ Kurban mitosu ile ilgili erken kaynaklar, genç kızın ölümüne gidişini trajik bir dille anlatmaktadır. Erken kaynakların benzer versiyonlarını daha geç dönemlerde, Apollodoros¹⁸, Vergilius¹⁹, Ovidius²⁰ Quintus Smyrnaeus²¹ ve Tryphiodoros’un²² aktarımlarında da bulmaktayız.

¹⁵ Çeviri, Arş. Gör. Hatice Kalkan.

¹⁶ Euripides, *Troades*, 260-265.

¹⁷ Förster 1882, 196; RE, “*Polyxena*”, 1842; Toucheffeu-Meynier 1994, 431.

¹⁸ Apollodoros, *Epitome*, 5, 23.

¹⁹ Vergilius, *Aeneas* III, 321-324.

²⁰ Ovidius, *Metamorphoses*, 13, 439-482.

²¹ Quintus Smyrnaeus, XIV, 304-323, (*Acı içinde derin uykuya daldığında, babasının kudretli görüntüsü kendi formunda ortaya çıktı. Troialuların başbelası, Yunanlıların sevinci, onu boynundan ve gözlerinden sevgiyle öptü ve rahatça konuşmaya başladı;*“ sana sesleniyorum oğul! Zayıf, narin kalbini babanın acısıyla üzme. İnsanoğlu kır çiçeği gibidir birden canlanır ya da solar. Bu nedenle kendi türüne karşı daima nazik ol. Şimdi Argoslulara özellikle de Atreus’un oğlu Agamemnon’a söyle, Priamos’un kızı Polyksena’yı benim mezarıma götürün ve orada kurban edin. Herhangi biri benim öfkeme karşı gelirse hepsini yakarım. Derinliklerin büyük dalgaları ve fırtınalarla onların yollarını engellerim ki onlar evlerine dönmek için sunularda bulunurlar. Fakat o evlenmiş kız öldürdüğümüzde kin beslemem, her kim isterse onu benden uzağa gömebilir”. Sonra soluk soluğa uyanan oğlu (Neoptolemos) uyandı ve babasını aklından geçirdi).

²² RE, “*Polyxena*”, 1842; Toucheffeu-Meynier 1994, 431; Tryphiodoros, 686.

Geç dönem yazarlarından Lykophron²³, Statyllius Flakkus²⁴, Gaius Valerius Catullus²⁵, Hyginus,²⁶ Philostratos²⁷, Seneca²⁸, ve Tzetzes²⁹, Polyksena'nın ölümünü bir aşk hikayesine dönüştürerek, Akhilleus ile evliliği olarak işlemişlerdir. M.S. III. yüzyılın başına tarihlenen ve bugün Madrid'deki Prado Müzesi'nde bulunan bir lahit üzerinde, Polyksena ile Akhilleus'un düğünü konu edilmiştir.³⁰ Bu lahit, Akhilleus ile Polyksena arasındaki aşk ilişkisini açık bir şekilde göstermesi açısından önem taşımaktadır. Polyksena ile Akhilleus arasındaki ilişkinin evlilik ve aşk versiyonunu ilk işleyen yazarlar, İskenderiye edebiyatına bağlı olan Lykophron ile Statyllius Flakkus'tur. Böylece hikayenin aşk versiyonu, Hellenistik Devir'e kadar takip edilebilmektedir. Daha erken dönemlere ait bu kadar sağlam veriler bulunmamaktadır. Euripides'in Hekabe adlı eserinde geçen: “*Başımı duvakla ört de beni götür, Odysseus. Boğazlanmadan evvel, annemin feryatlarından, yüreğinin paralandığını duyuyorum, onun yüreği de benim hıçkırıklarımın paralanıyor*” ibaresi³¹, evlilik olgusunu tam olarak vermemektedir. Burada evlilik çağına gelmiş bir genç kızın son arzusu algılanmalıdır. Aynı şekilde bir başka mısradaki: “*Kocasız gelin olan artık bakireliği kalmayan bakire kızımı son defa yıkayayım*”³² ibaresi de açık bir şekilde aşk ve evlilik olgusunu vermemektedir. Mitosun aşk ve evlilik versiyonunu, Seneca'nın aktarımlarından daha açık bir şekilde öğrenmekteyiz: *Akhilleus'un ruhu şöyle bir söylemde bulundu, “Bizim evliliğimiz için Polyksena'nın benim küllerim üzerinde Pirus'un eliyle öldürülmesini ve mezarımın onun kanıyla sulanmasını istiyorum”*.³³ Araştırmacılara göre, İskenderiye edebiyatına bağlı yazarların aktarımları, Seneca tarafından alınıp daha da geliştirilmiştir.³⁴

²³ Förster 1882, 200, 203; Fontinoy 1950, 387.

²⁴ Fontinoy 1950, 387.

²⁵ RE, “*Polyxena*”, 1842; Gaius Valerius Catullus, 64. 334-375.

²⁶ Hyginus, *Fabulae*, 110.

²⁷ Philostratos, *Heroes*, 20, 17-18.

²⁸ Seneca, *Troades*, V, 195, 289, 360-365, 870-1150, (*Akhilleus'un ruhu şöyle bir söylemde bulundu: “Bizim evliliğimiz için Polyksena'nın benim küllerim üzerinde Pirus'un eliyle öldürülmesini ve mezarımın onun kanıyla sulanmasını istiyorum”*, V, 195).

²⁹ Förster 1882, 203.

³⁰ Schöreder 1991, 158 vd., Taf. 54a-b; Schwarz 1992, 266 vd., Taf. 75, 1.

³¹ Euripides, *Hekabe*, 432-435.

³² Euripides, *Hekabe*, 610-613.

³³ Seneca, *Troades*, V, 195.

³⁴ Fontinoy 1950, 388 vd.

Polyksena'nın edebi metinlere konu olan trajik hikayesi, kuşkusuz yüzyıllar boyunca insanların ilgisini çekmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Ancak, bu hikayenin betimlendiği eserlerin sayısı oldukça azdır. Bunun yanı sıra, benzer bir hikayeye sahip olan İphigenia'nın tasvirleri, arkeolojik malzemeler üzerinde daha sık karşımıza çıkmaktadır. Polyksena, savaşta yenik düşen bir halkın üyesidir. Prenses olması, onu köle olmaktan kurtaramaz. İphigenia ise, babası Agamemnon tarafından tanrıça Artemis'e sunu olarak verilmiş bir genç kızdır. İphigenia'nın kurban edilmesi ile denizlerde geçit bulan Yunanlılar, efsanevi Troia savaşlarını başlatmıştır. Diğer taraftan, savaşın ardından Yunanlıların yurtlarına dönebilmeleri, ancak Polyksena'nın kurban edilmesi ile sağlanmıştır. İki genç kız bu anlamda aynı kaderi paylaşmaktadır. Ancak İphigenia, Troia savaşlarının başlamasında büyük bir rol üstlenmiştir. Diğer taraftan Polyksena ise, savaşın ardından Troialı kadınların yaşadıkları trajik öykülerden birisinin kahramanı olmuştur. Belki de bu nedenle İphigenia'nın kurban edilmesi, resim sanatına daha fazla yansımıştır. Kurban konusunun işlendiği eserler üzerinde, Polyksena ile İphigenia'yı kimi zaman ikonografik açıdan ayırt etmek mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte, antik yazarların aktarımlarına göre, Polyksena'nın Akhilleus'un mezarının önünde kurban edildiği bilinmektedir. Böylece kurban konusunun betimlendiği tasvirler üzerinde bir mezar yapısının bulunması, işlenen konunun Polyksena'ya ait olduğunu göstermektedir.

Polyksena'nın kurban edilmesi mitosunun betimlendiği erken örnekler arasında, M.Ö. 570-560 yıllarına tarihlenen bir Tyrrhen amphorası, önem taşımaktadır. Bugün British Museum'da bulunan amphoranın (Fig. 1) ana frizinde, üç Yunanlı savaşçı tarafından (Oileus oğlu Aias, Antiphates ve Amphilokhos) taşınan Polyksena, Akhilleus'un oğlu Neoptolemos tarafından, Akhilleus'un mezarı üzerinde kurban edilmektedir.³⁵ Neoptolemos'un arkasında Diomedes ve Nestor yer alırken, sahnenin en sağında ise olaya arkasını dönmüş olan Phoinix bulunmaktadır. Ayrıca, kızın boğazından akan kanlar, mezarın üzerindeki altar ateşinin etrafına fışkırmaktadır. Amphora üzerinde betimlenen figürlerin kimliklerini, yanlarına ilave edilen yazılar aracılığı ile öğrenmekteyiz.

Tyrrhen amphorası üzerindeki şema benzer şekilde, M.Ö. 650-630 yıllarına tarihlenen bir protoattik krater³⁶ (Fig. 2) ile M.Ö. 500-490 yıllarına

³⁵ RE, "Polyxena", 1849; Walter 1898, 284 vd., Pl. XV; Roscher 1909, 2738-2739; Vermeule - Chapman 1971, 290, Fig. 6; Boardman 1974, Fig. 57; Touchefeu-Meynier 1994, 433.

³⁶ Vermeule&Chapman 1971, 285 vd., Pl. 69-71; Prag 1985, 61vd., Pl. 38; Ahlberg-Cornell

tarihlenen Polyksena Lahdi'nin II. uzun yüzündeki kurban sahnesinde de karşımıza çıkmaktadır (Fig. 3).³⁷

New York Nessos ressamına ait olduğu düşünülen protoattik kraterin ana frizinde, sağdan sola doğru ilerleyen üç erkek figürünün taşıdığı bir kadın figürü ile karşılaşmaktayız (Fig. 2). Vazo çok tahrip olmuştur. Kadını taşıyan erkeklerden en sağdaki figür dışında, diğerleri iyi korunmamıştır. Tamamen korunan bu erkek figüründen yola çıkarak, diğer erkek figürleri hakkında fikir yürütmek mümkündür. Silahsız olan bu figürler, üzerlerine kısa bir khiton giyinmişlerdir. En sağdaki erkek figürü, kadının ayaklarından tutmaktadır. Hemen önünde yer alan diğer erkek figürünün bacakları, kadını tutan sol eli ile saçının küçük bir bölümü korunmuştur. Onun önündeki figürün ise, sadece geriye atılan sol ayağı görülmektedir. Kadın figürü, ucu püsküllü uzun bir giysi ile betimlenmiştir. Ayakları yukarıya doğru yöneltilmiştir. Böylece sırt üstü taşındığı anlaşılmaktadır. Aynı sahnenin en sağ tarafında ise, olaya arkasını dönmüş olan bir başka erkek figürü bulunmaktadır. Bu vazo üzerinde betimlenen kadının kimliği tartışmalıdır.³⁸

Vermeule ve Chapman, protoattik krater üzerindeki sahnede İphigenia'nın kurban edilmesi mitosunun betimlendiğini savunmaktadır.³⁹ Araştırmacılar bu görüşlerine dayanak olarak, krater üzerindeki kadının Tyrrhen amphorası üzerindeki Polyksena betiminden farklı olarak sırt üstü yatırılarak taşındığını ve kraterin en alt frizinde yer alan deniz yaratıklarının İphigenia'nın kurban edilmesi ile ilgili olduğunu belirtmektedir.⁴⁰ Bu noktada, Polyksena Lahdi üzerindeki kurban şeması ile protoattik krater üzerindeki sahneyi kıyaslayarak bir sonuca ulaşmak mümkündür.

Polyksena Lahdi'nin II. uzun yüzünde, sağ tarafta Polyksena'nın kurban edilmesi, sol tarafta ise Polyksena'nın ardından yas tutan Troialılar resmedilmiştir (Fig. 3). Polyksena Lahdi üzerinde, ağıt yakan Troialılara geniş ölçüde yer verilmiştir. Lahit bu özelliği ile, Polyksena'nın kurban edilmesi konusunun betimlendiği diğer eserlerden ayrılmaktadır. Polyksena'nın kurban edilmesi konusu, resim sanatında genellikle, genç kızı ölüme

1992, 52 vd., Nr. 23, Pl. 73; Schefold 1993, 135-136, Taf. 133 a-b; Schwarz 2001, 39 vd., Taf. 9, 2.

³⁷ Sevinç 1996, 251-264.

³⁸ Vermeule - Chapman 1971, 290 vd.; Schefold 1993, 135-136, Taf. 133 a-b; Schwarz 2001, 39 vd.

³⁹ Vermeule - Chapman 1971, 290 vd.

⁴⁰ Vermeule - Chapman 1971, 291.

götüren Yunanlı savaşçıların yer aldığı bir şemayla karşımıza çıkmaktadır. Polyksena Lahdi üzerindeki yas sahnesi, Anadolu insanının bu trajik hikaye karşısındaki duygularını yansıtan yerel bir özellik taşımaktadır.

Lahit üzerindeki kurban sahnesinde, üç tane erkek figürü tarafından taşınan genç kızın bir başka erkek figürü tarafından boğazından kesilerek kurban edildiği görülmektedir.⁴¹ Sahnenin en sağında bir mezar yapısı ve onun da önünde bir tripot bulunmaktadır. Sevinç'in de belirttiği gibi, lahit üzerindeki kurban sahnesini benzer şekilde, Tyrrhen amphorası üzerinde de görmekteyiz. Böylece lahit üzerindeki kişilerin Tyrrhen amphorası aracılığı ile kimliklerini belirlemek mümkün olmaktadır. Öncelikle kurban edilen kızın Polyksena, kurban olayını gerçekleştiren kişinin de Neoptolemos olduğu kesinlikle anlaşılmaktadır. Polyksena'yı taşıyan savaşçı figürleri ise, sol baştan sırasıyla, Oileus oğlu Aias, Antiphates ve Amphilokhos olmalıdır.⁴² Lahit üzerindeki erkek figürleri, Tyrrhen amphorası üzerindeki erkek figürleri gibi tam bir savaşçı görüntüsünde verilmemişlerdir. Bu figürler silahsız olarak tasvir edilmiş olup, üzerlerine kısa bir khiton giyinmişlerdir. Polyksena ise, kollu bir khiton üzerine, sağ omzunun üzerine çekilen bir himation giymiştir.

Bazı araştırmacılar, Tyrrhen amphorası üzerindeki Amphilokhos isminin yanlışlıkla yazıldığına dikkati çekerek, Troia Savaşı'na katılan Akhalı kahramanlar arasında Amphilokhos ismine rastlanmadığını öne sürmektedir.⁴³ Böylece bu savaşçının aslında Nestor'un oğlu ve Akhilleus'un da yakın arkadaşı olan Antilokhos olması gerektiği önerilmektedir. Ancak Quintus Smyrnaeus, Troia'nın yıkılışından sonra Yunanlılar kenti terk ederken, Amphilokhos'un Kalkhasla birlikte Troia'da kaldığını bildirmektedir.⁴⁴ Böylece savaş sona erdikten sonra (Polyksena'nın kurban edilmesi de bu döneme rastlar), Amphilokhos adında bir Yunanlı savaşçının Kalkhasla birlikte Troia'da olduğunu öğrenmekteyiz. M.Ö. 630-556 yıllarında yaşadığı düşünülen, epik şair Stesikhoros'un *Iliou Persis* adlı eserinde ise, Polyksena'nın Odysseus ve Kalkhas'ın da bulunduğu bir ortamda, Neoptolemos tarafından Akhilleus'un mezarı başında kurban edildiği ibaresi bulunmaktadır.⁴⁵ M.S. V. yüzyıla ait olan ve bugün Roma Kapitolino Müzesi'nde bulunan bir kabartma üzerindeki Polyksena'nın kurban

⁴¹ Sevinç 1996, 251-264.

⁴² Sevinç 1996, 251-264.

⁴³ Ateşlier - Öncü 2004, 51 vd.

⁴⁴ Quintus Smyrnaeus, *Iliou Persis*, XII, 322-325; XIV, 360-369; Krauskopf 1981, 714.

⁴⁵ Hermes XIV, 1960, 204-226.

edilmesi sahnesinde, Kalkhas da betimlenmiştir. Böylece Polyksena'nın kurbanı sırasında Kalkhas'ın da bulunduğu, iki şair tarafından anılmaktadır. Quintus Smyrnaeus'un, Kalkhas'ın yanında Amphilokhos ismini de anması, Tyrrhen amphorası üzerinde herhangi bir hata olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Strabon ve Pausanias da Amphilokhos'un Troia savaşlarının ardından Anadolu'da kaldığına dair bazı bilgiler vermektedir.⁴⁶

Tyrrhen amphorası dışında, Troia hikayeleri ile ilgili başka vazolar üzerindeki Yunanlı savaşçıların isimleri arasında, Amphilokhos ismine rastlamaktayız.⁴⁷ Bütün vazo ressamlarının aynı hatayı yapması, akla yatkın görülmemektedir. Amphilokhos ve Antiphates isimleri, *Odysseia*'da anılmaktadır.⁴⁸ Antik kaynaklarda geçen, Troia'daki Tahta At'ın içindeki savaşçıların isim listelerinde de bu isimlere rastlanmaktadır.⁴⁹ Böylece Tyrrhen amphorasındaki Polyksena'yı taşıyan üç savaşçının, Polyksena Lahdi'nin II. uzun yüzü üzerinde betimlenen figürleri de temsil ettiğini rahatlıkla söylemek mümkündür.

Protoattik krater tekrar dönecek olursak, krater üzerindeki üç erkek figürü tarafından taşınan kadın figürünün yatırılış şekli, Polyksena Lahdi üzerinde olduğu gibidir. Ayrıca, her iki eserdeki erkek figürleri, Tyrrhen amphorasındaki savaşçı figürlerinden farklı olarak, üzerlerine kısa bir khiton giymişlerdir. Silahları ve miğferleri yoktur. Böylece taşınan kadınların pozisyonu ile erkek figürlerin giysileri arasındaki paralellikler, iki eseri birbirine yaklaştırmaktadır.

Diğer taraftan kraterin en alt frizi üzerindeki deniz yaratıkları, Polyksena ile de ilişkili olabilir. Akhilleus'un, ölümünden sonra Leuke Adası'nda tanrılaştırıldığı bilinmektedir.⁵⁰ Burada evleneceğini bildiren Akhilleus'a uygun görülen gelin adayları arasında Polyksena da bulunmaktadır. Leuke Adasına gidenlere bu yolculuk sırasında, Nereidler, yunuslar ve fantastik deniz yaratıkları eşlik etmektedir. Böylece Schwarz'ın da belirttiği gibi, protoattik krater üzerindeki deniz yaratıkları, Polyksena'nın ikonografisine çok da aykırı düşmemektedir.⁵¹ Sonuç olarak Polyksena Lahdi aracılığı ile, protoattik krater üzerindeki kadının Polyksena'ya daha uygun olduğu görülmektedir.

⁴⁶ Strabon, XIV, 5. 16; Pausanias, I, 34. 4.

⁴⁷ Overbeck 1857, 473; Johansen 1967, 266.

⁴⁸ Homeros, *Odysseia*, XV, 240-250; Touchefeu-Meynier 1981, 860.

⁴⁹ Tryphiodoros, *Iliou Halosis*, 180; Quintus Smyrnaeus, *Iliou Persis*, XII, 322-325.

⁵⁰ Hommel 1980, 13; Burgess 2001, 168 vd.

⁵¹ Schwarz 2001, 47.

Polyksena Lahdi, protoattik krater dışında Tenos'tan gelen bir rölyef amphora (M.Ö. 680-670) ile Mykonos'tan gelen bir rölyef pithos (M.Ö. 670 civarı) üzerinde tasvir edilen bazı figürlerin kimliğinin anlaşılmasına da yardımcı olmaktadır.⁵²

Rölyef pithos üzerinde, *Iliou Persis* hikayeleri konu edilmiştir. Pithosun boynu üzerinde Troia Atı, gövdesinde ise, iki sıra halinde on dokuz metop üzerinde Troia'nın tahrip olmasının ardından Troialı kadın ve çocukların yaşadıkları trajediler gösterilmiştir. Bunlar arasında çok az bir kısmı tanımlanabilmektedir.⁵³ 13 numaralı metopta, ellerini göğsünün üzerinde çapraz yapmış bir kadın figürü bulunmaktadır (Fig. 4b). Bu figürün kimliği tartışmalıdır. Ancak 12 numaralı metopta yer alan ve elinde kılıç taşıyan savaşçı figürü (Fig. 4a), 13 numaralı kadının kimliği hakkında bazı ipuçları vermektedir. Ervin ve Zindel, buradaki kadının Cassandra olduğunu savunmaktadır.⁵⁴ Ayrıca Zindel, 12. metoptaki savaşçının ise Cassandra'yı beğenen kişi olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁵ Ahlberg-Cornel, 13. metoptaki kadını Cassandra, 12. metoptaki erkeği ise onunla bağlantılı olarak Aias olarak değerlendirmiştir.⁵⁶ Schwarz ise, kızın ellerinin bağlı olduğuna dikkati çekerek, burada betimlenen kadının Polyksena olduğunu savunmaktadır.⁵⁷ Resim sanatında ellerin bu şekilde bağlı olması, ölüme giden köleleri göstermektedir.⁵⁸ Böylece *Iliou Persis*'te hikayesi geçen ve ikonografisi resim sanatına ölüme giden köle kadın olarak girmiş birini beklemek gerekmektedir. Polyksena, Troia savaşlarının ardından kurban edilerek öldürülen ve ölümü antik çağ yazarları tarafından anılan en ünlü köle kadınlardan birisidir. Bu nedenle, 13. metoptaki figürün Polyksena'yı temsil ettiğini düşünmek mantıksız değildir. Bütün bu tartışmalar içinde Schwarz'ı destekleyen en önemli kanıt ise, Troia'nın yağmalanışı (*Iliou Persis*) sırasında, Cassandra'nın hala hayatta olmasıdır. Cassandra'nın resim sanatına yansıyan tasvirlerinde, onu elleri bağlı bir köle kadın olarak görmemekteyiz. Genç kadının tasvirlerinde, genellikle saldırıya (tecavüz) uğraması konu edilmiştir.⁵⁹

⁵² Schäfer 1957, 71 vd.; Walter 1962, 193-196; Schefold 1964, 43 vd.; Johansen 1967, 26-28, Fig. 1-2; Moret 1975, 196.

⁵³ Moret 1975, 196.

⁵⁴ Ervin 1963, 37-75, Pl. 17-30; Caskey-Ervin 1976, 32 vd.

⁵⁵ Zindel 1974, 91.

⁵⁶ Ahlberg-Cornell 1992, 80, Nr. 65, Abb. 123.

⁵⁷ Schwarz 2001, 42 vd.

⁵⁸ Ahlberg-Cornell 1992, 26 vd., Abb. 30; Schefold 1993, 130, Abb. 123; Schwarz 2001, 42 vd.

⁵⁹ Pipili 1997, 650-657.

Polyksena Lahdi (Fig. 3) üzerindeki genç kızın elleri, vücudunun önünde çapraz yapılarak verilmiştir. Ancak burada, kızın ellerini bağlayan ip tasvirine rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, ellerin çapraz tutulması, bağlanmış olduğuna işaret etmektedir. Lahit üzerinde beklenen ip tasviri, muhtemelen boya ile yapılmış olmalıdır. Burada betimlenen konunun Polyksena'nın kurbanı olduğu konusunda en ufak bir şüphe yoktur. Böylece Polyksena Lahdi, pithos üzerindeki kızın kimliğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. M.Ö. IV. yüzyıl sonuna tarihlenen Caivano hydriasi (Fig. 12) ile Geç Roma Dönemi'ne tarihlenen bir kabartma (Fig. 19) üzerindeki Polyksena tasvirlerinde de ölüme giden genç kızın ellerini bağlanmış olarak görmekteyiz. Ancak bu eserlerde ellerin bağlanış şekli yukarıda incelediğimiz örneklerden farklılık göstermektedir. Polyksena'yı Caivano hydriasındaki sahnede, bir sütuna bağlanmış olarak görmekteyiz. Roma kabartması üzerinde ise, genç kızın elleri vücudunun arkasında bağlı olarak betimlenmiştir. Bu durumda, Mykonos vazosu üzerindeki ikonografiye en yakın örnek, Polyksena Lahdi üzerinde görülmektedir. Sonuç olarak, Mykonos vazosundaki kadın figürünün, Polyksena ikonografisine uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Tenos'tan gelen rölyef amphorayı (Fig. 5) incelediğimizde, aynı pithos parçasında olduğu gibi, ellerini göğsü üzerinde çapraz olarak tutan bir kadın figürü ile hemen sağ tarafında, elinde kılıç ve kalkan taşıyan bir erkek figürü görmekteyiz.⁶⁰ Kadın figürü erkek figüründen daha yüksekte durmaktadır. Figürlerin arasındaki bu seviye farkı, kadının basamaklı bir altar üzerinde duruyor olabileceği fikrini getirmiştir. Buradan yola çıkarak Ervin, bu sahnede yer alan figürlerin Cassandra ve Aias olduğunu savunmaktadır.⁶¹ Schäfer ise herhangi bir kanıt göstermeden, rölyef amphora üzerinde Menelaos ile Helena ikilisinin betimlendiğini ileri sürmektedir.⁶² Buna karşın Prag, Klytemenestra ve Orestes veya Pylades olduklarını düşünmektedir.⁶³ Schwarz ise burada Polyksena ve Akhilleus'un betimlendiğini belirtmektedir.⁶⁴ Aslında Tenos amphorasında betimlenen kişilerin kimliğini ortaya koymak son derece zor görülmektedir. Cassandra'nın resim sanatına yansıyan betimlerinde ellerinin bağlı olmadığını hatırlayacak

⁶⁰ Schäfer 1957, 82 vd.

⁶¹ Caskey-Ervin 1976, 33 vd.

⁶² Schäfer 1957, 82 vd.

⁶³ Prag 1985, 8, Fig. 5.

⁶⁴ Schwarz 2001, 45 vd.

olursak, Cassandra önerisinin bu tasvire uygun olmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca Ervin'in buradaki kadın figürünün bir altar yapısının üzerinde olduğu için daha yüksekte olduğu önerisini, bir mezar yapısı olarak da düşünebiliriz. Polyksena'nın kurban edilmesini konu alan bazı eserler üzerinde basamaklı mezar yapıları ile karşılaşmaktayız (Fig. 8, 14, 19). Sonuç olarak, Mykonos pithosunda olduğu gibi burada da köle olarak ölüme giden bir kadını düşünecek olursak, bu figür için yapılabilecek en uygun önerinin Polyksena olduğunu söylemek mümkündür.

M.Ö. 540 yılına tarihlenen bir siyah figürlü amphora üzerinde Polyksena'nın kurban edilmesi, farklı bir şemayla karşımıza çıkmaktadır.⁶⁵ Bugün Louvre Müzesi'nde bulunan vazo, Silen Ressamı'na aittir (Fig. 6). Bir yüzünde Troilos ile Akhilleus mücadelesi, diğer yüzünde ise iki savaşçı tarafından takip edilen Polyksena resmedilmiştir. Polyksena burada bir altarnın basamaklarına basmış, başını geriye çevirerek kendisini kovalayan savaşçılara bakmaktadır. Savaşçılardan biri mızrağını tutarken, diğeri ise kılıcına davranmış, kılıcını çekmek üzere betimlenmiştir. Altarnın üzerinde bir kuğu, soldaki savaşçının yanında yine bir kuğu? ve sahnenin sol tarafında bir köpek figürü bulunmaktadır. Burada işlenen konu, *Kypria*'da anlatılan versiyona uymaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi *Kypria*'da Polyksena'nın kurbanı, Odysseus ve Diomedes tarafından gerçekleşmektedir. Silen Ressamı'nın amphorası üzerinde de kızı kovalayan iki kişi görülmektedir. Böylece bu vazo, Polyksena'nın iki kişi tarafından öldürüldüğünü gösteren ilk eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Vazonun diğer yüzündeki, Akhilleus ile Troilos karşılaşması da bilindiği gibi, *Kypria* kaynaklı bir konudur.

Leagros Grubu'nun M.Ö. 500 yılına tarihlenen Attika siyah figürlü hydriyası (Fig. 7) üzerinde, Neoptolemos'un Polyksena'yı sağ bileğinden tutarak Akhilleus'un mezarına doğru götürdüğünü görmekteyiz.⁶⁶ Sahnenin en sağında Akhilleus'un tümülüsü bulunmaktadır. Tümülüsün üzerinde, küçük kanatlı bir savaşçı (eidolon), bir yılan ve hemen önünde ise, bir köpek figürü yer almaktadır. Buradaki küçük savaşçı figürü, Akhilleus'un ruhunu canlandırmaktadır. Polyksena mantosuna bürünmüş ve başını üzüntülü bir şekilde aşağı doğru eğmiştir. Sol elini ise yukarı doğru kaldırarak yüzüne

⁶⁵ RE, "Polyxena", 1848; Overbeck 1857, 353, Nr. 24, Taf. 27, 18; Roscher 1909, 2734, Nr. 2; Dohm 1937, 146, Nr. 74; Hannestad 1976, 61, Nr. 49; Martelli 1987, 152, Nr. 105; Robertson 1990, 63 vd.; Touchefeu-Meynier 1994, 432, Nr. 16.

⁶⁶ RE, "Polyxena", 1848; Overbeck 1857, 664, Taf. 27-17, Nr. 175; Roscher 1909, 2735; Malten 1914, 225-226, Abb. 18; Beazley 1951, 85; Touchefeu-Meynier 1994, 433, Nr. 22.

dayamıştır. Kaderine boyun eğer gibi bir hali vardır. Polyksena'nın gerisinde, ona sırtını dönmüş olan yan yana iki savaşçı figürü betimlenmiştir. Savaşçıların hemen sol tarafında, dört tane atın çektiği bir araba ve atların arkasında ise bir başka savaşçı figürü bulunmaktadır. Sahnede yer alan tümülüs tasviri Polyksena Lahdi'ndeki tümülüs ile benzerlik göstermektedir. Bu tip tümülüsler, özellikle Troia savaşlarının konu edildiği eserlerde karşımıza çıkmaktadır.⁶⁷

M.Ö. V. yüzyıl başına tarihlenen ve bugün Leiden Müzesi'nde bulunan bir Klazomenai lahdi üzerinde de Polyksena'nın ölüme gidişi işlenmiştir (Fig. 8).⁶⁸ Lahdin tamamı korunamamıştır. Ancak korunduğu kadarıyla da bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Sahnenin merkezinde bir mezar yapısı bulunmaktadır. Buradaki mezar yapısı, Polyksena Lahdi'ndeki tümülüse benzemekle birlikte, basamaklı olmasıyla lahit üzerindeki tasvirden ayrılmaktadır. Klazomenai lahdindeki mezarın üzerinde, tartışmalı olmakla birlikte, bir kurban ateşi yandığı düşünülmektedir. Burada Polyksena, bir savaşçı tarafından mezara doğru sürüklenmektedir. Savaşçı (Neoptolemos), bir eliyle genç kızın bileğinden tutarken, diğer eliyle de kınından çıkardığı kılıcını, genç kıza doğru yöneltmiştir. Sahnenin sol tarafında dört savaşçı figürü daha bulunmaktadır. Ayrıca genç kızın arkasında bir başka kişinin sağ ayağı görülmektedir. Bu sahnede Leagros hydriasının aksine Polyksena, zorla ölüme doğru sürüklenmektedir.

M.Ö. 490-480 yıllarına tarihlenen ve Makron ressamına ait bir kylix üzerinde yine Polyksena'nın ölüme gidişi tasvir edilmiştir (Fig. 9).⁶⁹ Neoptolemos, kısa tuniği, miğferi, kılıcı ile tam bir savaşçı görüntüsünde tasvir edilmiştir. Sağ elinde kınından çıkardığı kılıcını tutarken sol eliyle de Polyksena'yı Akhilleus'un mezarına doğru sürüklemektedir. Polyksena, Neoptolemos'un sağ tarafında resmedilmiştir. Polyksena'nın sağında ise, altı tane Yunanlı savaşçı yer almaktadır. Bu figürlerin kimliğini tespit etmek son derece zordur. Bununla birlikte Akhilleus'a yakın kişiler olmalıdır. Beazley bu savaşçıların, Diomedes, Odysseus, Akamas, Demophon, Agamemnon, Philoktetes olabileceklerini düşünmektedir.⁷⁰ Ancak isimleri

⁶⁷ Johansen 1967, 138 vd., Fig. 48-49.

⁶⁸ Touchefeu-Meynier 1994, 433; Duhn 1913, 272-273; Brants 1913, 58-60; Hauser 1913, 274-276; Cook 1981, Pl. 48, 3.

⁶⁹ RE, "Polyxena", 1848-1850; Roscher 1909, 2735-2738; Wedeking 1938, Fig. 9; Beazley 1954, 12-15.

⁷⁰ Beazley 1954, 12-15.

yazılı olmayan savaşçıların kimliğini belirlemek oldukça zordur. Diğer taraftan Polyksena ve Neoptolemos'un isimleri yazılmıştır. Makron Ressamı, eserleri üzerinde bu tip konuları işlemeyi sevmiştir. Ressamın benzer konulu bir başka vazosu üzerinde de Briseis'in götürülüşü tasvir edilmiştir.⁷¹

Makron Ressamı ile çağdaş olan Brygos Ressamına ait bir kylix üzerinde *Iliou Persis* sahnesi betimlenmiştir (M.Ö.490)⁷². Bu vazo üzerinde, merkezde Priamos Zeus Herkaios sunağı üzerinde oturmaktadır (Fig. 10). Priamos'un sağ tarafında, Neoptolemos'un Hektor'un oğlu Astyanaks'ı öldürüşü tasvir edilmektedir. Sahnenin sol tarafında ise, Priamos'un kızı Polyksena'nın, Akamas tarafından götürülmesi resmedilmiştir.

Polyksena'nın kurban mitosunun resim sanatına yansımaları, başlıca üç semada görülmektedir. Bunlardan birincisinde genç kız, kurban edilmek üzere savaşçılar tarafından taşınmaktadır. Bir başka savaşçı ise, son vuruca darbeyi yapmış veya yapmak üzere kılıcına davranmış olarak görülmektedir. Yukarıda erken örneklerini incelediğimiz bu şemanın benzer bir versiyonunu, Polyksena'ya ait olup olmadığı bugün hala tartışmalı olan ve M.Ö. 470-450 yıllarına tarihlenen bir Etrüsk vazosu üzerinde görmekteyiz (Fig. 11).⁷³ Bugün British Museum'da (B 70) bulunan bu vazo üzerinde, bir genç kızın bir savaşçı tarafından taşınarak ölüme götürülmesi işlenmiştir. Buradaki üç figürden oluşan sahne, biraz daha sadeleştirilmiş olarak verilmiştir. Aynı sahnede kılıcını kıza doğru yöneltmiş olan savaşçı betimi ise (Neoptolemos ?), bu tip sahnelerin karakteristiğini oluşturmaktadır.

Kurban mitosunu konu alan eserler üzerinde karşılaştığımız ikinci şema ise, genç kızın bir savaşçı tarafından, zorla ya da bir zorlama olmadan, kolundan tutularak mezara doğru götürülmesidir. Bazı antik kaynaklarda, Polyksena'nın korkusuzca ölüme gittiği zikredilirken, bazı yazarlar olayı iyice dramatize ederek genç kızın korkunç çığlıklar içinde zorla ölüme sürüklenmesinden bahsetmesi, resim sanatında bu iki versiyonunda yer almasına neden olmuştur. Klazomenai lahdi üzerinde zorla ölüme sürüklenen Polyksena'ya karşın, Leagros Ressamı'nın hydriyası ile Brygos Ressamı'nın

⁷¹ Johansen 1967, 175, Fig. 69.

⁷² RE, "Polyxena", 1849; Beazley, *ARFVP*, 245, Nr. 1; Roscher 1909, 2737; Wiencke 1954, 285-306; Arias - Hirmer 1960, 75-76, Nr. 139-141; Pfuhl 1969, 139, Fig. 420; Touchefeu - Meynier 1994, 433, Nr. 23; Schwarz 2001, 46, Taf. 11.

⁷³ RE, "Polyxena", 1849; Overbeck 1857, 663, Nr. 174; Roscher 1909, 2737, Nr. 14; Walters 1925, B 70; Parise Badoni 1968, 60, Nr. 5, Fig. 28; Moret 1975, 197, 214, Pl. 25, I; Prag 1985, 65, 149 Kat. H 3, Pl. 40 a-b; Steuernagel 1998, 44; Touchefeu-Meynier 1994, 434, Nr. 37. Woodford 2003, 8-9, Fig. 5.

kyliksi üzerinde, genç kızın herhangi bir zorlama olmadan son derece sakin tavırlar içinde götürüldüğü görülmektedir.

Polyksena kurban mitosunun en sık karşılaştığımız son şemasında, genç kızın bir mezar yapısının önünde, genellikle diz çökerek veya oturarak betimlendiğini görmekteyiz. M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren, karşımıza çıkan bu şema genellikle, Akhilleus'un mezarı, Polyksena ve Neoptolemos'dan oluşan basit bir kompozisyonla verilmiştir. Bu gruba giren en güzel örnekleri, İtalya'dan gelen iki vazo üzerindeki tasvirler oluşturmaktadır (Fig. 12-13).⁷⁴ Bu vazolar dışında özellikle geç dönem yüzük gemleri üzerinde de aynı üçlü grubu görmek mümkündür (Fig. 14-15).⁷⁵

M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren Etrüsk lahitleri ve urneleri üzerinde de benzer şemayı görmekteyiz.⁷⁶ Ancak bu eserler üzerinde betimlenen kurban sahnelerinin Polyksena'ya ait olup olmadığı tartışmalıdır. Bu eserler arasında, M.Ö. IV. yüzyıl sonuna tarihlenen ve bugün Torre San Severo'da bulunan bir Etrüsk lahdi (Fig. 16) üzerinde detaylı bir tablo ile karşılaşmaktayız.⁷⁷ Olayın bir mezar yapısının önünde geçmesi, burada betimlenen konunun Polyksena ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu tip tasvirlerde Polyksena'yı İphigenia'dan ayıran en önemli özellik, genç kızın bir mezar yapısının önünde kurban edilmiş olmasıdır. Böylece İphigenia'nın bir altar üzerinde öldürülmesine karşın, Polyksena'nın Akhilleus'un mezarında kurban edilmesi, ayırt edici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Etrüsk lahdine döndüğümüzde, olayın sahnenin merkezinde yer alan bir mezar yapısının hemen önünde gerçekleştiğini görmekteyiz. Mezarın önünde yerde diz çökmüş bir kadın (Polyksena) bulunmaktadır. Kadının vücudunun üst bölümü çıplak olarak verilmiştir. Sol omzunun üzerinden düşen bir manto bacaklarını örtmektedir. Sol tarafta ise bir genç delikanlı (Neoptolemos) yer almaktadır. Sol eliyle kadının saçlarını tutarak başını geriye doğru çekmektedir. Kadının

⁷⁴ RE, "Polyxena", 1849, Nr. 6; Overbeck 1857, 665, Nr. 177; Roscher 1909, 2737, Nr. 13; Trendall 1936, 87-95, Pl. 33 a, 34d; Moret 1975, 64, Pl. 28, 1-2; Toucheffeu-Meynier 1994, 434, Nr. 39-40; Steuernagel 1998, 44.

⁷⁵ RE, "Polyxena", 1849; Overbeck 1857, 667, Nr. 179, 180, 182, Taf. 27, 13-15; Roscher 1909, 2737-2738, Nr. 16.

⁷⁶ Schlie 1868, 153vd.; Pryce 1931, 188vd. Fig. 40-43; Herbig 1952, 36 vd., 49, 123 vd; Nr. 63; Goethert 1974, 200, 208 vd.; Sannibale 1994, 166 vd.; Steuernagel 1998, 43-44, 190, 196, Nr. 69, Taf. 5, 2; 14, 4; 15, 3.

⁷⁷ Bulas 1929, 58 vd. Nr. 5; Beazley 1947, 90, Nr. 6; Herbig 1952, 40-41, Nr. 73, Taf. 36; Krauskopf 1987, 64, 192; Toucheffeu-Meynier 1994, 434, Nr. 32; Steuernagel 1998, 43, 189, Taf. 1-3.

sağ tarafında duran yaralı savaşçı, Akhilleus olarak yorumlanmıştır. Onun da sağında üçlü guruplarla verilen savaşçılar yer almaktadır. Ancak bu savaşçıların kimliğini belirlemek oldukça zordur.

Etrüsk lahdi dışında, Hellenistik Devir'e ait iki tane kabartmalı kase üzerinde de aynı konunun betimlendiği görülmektedir.⁷⁸ Bunlardan bir tanesi bugün Atina Ulusal Müzesi'nde bulunmaktadır. Kase üzerinde betimlenen kişilerin isimleri yazılmıştır (Fig. 17). Sahnenin merkezinde Polyksena, Neoptolemos tarafından Akhilleus'un mezarının üzerinde kılıçla öldürülmektedir. Sağ tarafta ise, Diomedes olaya sırtını dönmektedir. Yapılan vahşet karşısında olaya sırtını dönerek betimlenen bu tip figürlerin erken örnekler (protoattik krater ve Tyrrhen amphorası) üzerinde de görüldüğünü biliyoruz. Ancak Tyrrhen amphorasında olaya sırtını dönen savaşçı, buradaki örnekten farklı olarak, Phoiniks olarak belirtilmiştir. Bugün Berlin Müzesi'nde bulunan diğer kabartmalı kase (Fig. 18)⁷⁹ üzerinde, figürlerin ayrı ayrı gruplanarak verildiğini görmekteyiz. Asıl grupta, Polyksena Akhilleus'un mezarı önünde diz çökmüş, kollarını havaya kaldırarak herhangi bir direnme göstermeden sakin bir şekilde ölümü beklemektedir. Kızın hemen sol tarafında bulunan Neoptolemos, elinde taşıdığı kılıcı genç kıza saplamak üzere yönelmiştir. Neoptolemos, üzerine khlamys giymiştir. Sahnenin en solunda, bir erkek figürü oturarak olayı izlemektedir. En sağda ise bu tip tasvirlerle yabancı olmayan bir başka figür, sırtını dönerek olaya bakmamaktadır. Sahnede bulunan diğer üç erkek figürü de olayı izlemektedir. Görüldüğü gibi sahnenin karakteristiğini, bir mezar yapısının önünde öldürülen kadın tasviri oluşturmaktadır.

Polyksena'nın kurban edilmesi konusunun işlendiği eserler arasında son sırayı, M.S. V. yüzyıla tarihlenen bir kabartma oluşturmaktadır.⁸⁰ Bugün Roma Kapitoline Müzesi'nde bulunan eser üzerinde, olayın kahramanlarının isimleri beraberinde yazılı olarak verilmiştir (Fig. 19). Burada da Neoptolemos, Akhilleus'un mezarı önünde Polyksena'yı öldürürken resmedilmiştir. Polyksena diz çökmüş ve elleri arkadan bağlı olarak verilmiştir. Giysisi, vücudunun üst bölümünden sıyrılıp göğüslerini açıkta bırakarak bacaklarının üzerinden aşağı doğru sarkmaktadır. Neoptolemos,

⁷⁸ Touchefeu-Meynier 1994, 433, Nr. 27-28.

⁷⁹ RE, "Polyxena", 1849; Roscher 1909, 2737; Courby 1922, 310, Fig. 60; Touchefeu-Meynier 1994, 433, Nr. 28.

⁸⁰ RE, "Polyxena", 1848-1849; Roscher 1909, 2736; Schefold - Jung 1989, 174-177, Abb. 157; Touchefeu-Meynier 1994, 434.

sol eliyle kızın saçlarından kavrayarak başını geriye doğru çekmektedir. Diğer taraftan, sağ elinde tuttuğu kılıcını kızın boğazına saplamak üzeredir. Mezar yapısının hemen sağ tarafında, düşünceli bir şekilde bir taş üzerinde oturan Odysseus ile karşılaşmaktayız. Odysseus'un hemen gerisinde ise Kalkhas'ın ayakta durarak olayı izlediği görülmektedir. Bu kabartmada yer alan figürler, açık bir şekilde Stesichoros'un *Iliou Persis* adlı eserindeki ibaresini hatırlatmaktadır.

İncelediğimiz örnekler arasında, Kapitolino Müzesi'ndeki kabartma ile Silen Ressamı'nın amphorasında işlenen konuların kaynağı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu iki eser dışında, diğer örneklerin kaynağı tartışmalıdır. Bütün bu eserler üzerinde genç kızın tek bir savaşçı tarafından öldürüldüğü görülmektedir. Ancak hikayenin en erken versiyonunda (Miletos'lu Arktinos'un *Iliou Persis*'i), Polyksena'nın Yunanlılar tarafından öldürüldüğü ibaresi ile karşılaşmaktayız. Bu eserde konuyla ilgili olarak sadece Akhilleus ile Polyksena'nın adı geçmektedir. *Kypria*'da ise genç kızın Odysseus ve Diomedes tarafından öldürüldüğü, Neoptolemos tarafından gömüldüğü bildirilmektedir. Förster, *Kypria*'da geçen Neoptolemos tarafından gömülme ibaresinin, halk arasında öldürme eylemi olarak yayıldığını önermektedir.⁸¹ Böylece resim sanatında, genç kızı öldüren kişi olarak Neoptolemos'u gördüğümüzü bildirmektedir. Ancak *Kypria* kaynaklı olan bir vazo üzerinde (Silen Ressamı'nın vazosu), genç kızın iki kişi tarafından öldürülmek üzere olduğu görülmektedir (Fig. 6). Bu durumda Förster'in önerisi, akla yatkın değildir. Stesikhoros, Ibykos, Euripides ve geç dönem yazarlarının anlatımlarında, genç kızı öldüren kişi olarak, Neoptolemos'un adı geçmektedir. Böylece, Polyksena'nın birçok eser üzerinde tek bir kişi (Neoptolemos) tarafından öldürülmesi, bu yazarların aktarımlarına bağlanabilir. Ancak Polyksena Lahdi'nin de içinde bulunduğu Tyrrhen amphorası ve protoattik krater üzerinde, başka bir kompozisyon ile karşılaşmaktayız. Tyrrhen amphorası aracılığı ile bu eserler üzerindeki şahısların kimliğinden haberdar olmaktayız. Ancak, amphora üzerinde isimleri yazılı olan savaşçıların, Polyksena'nın kurban edilmesi ile bağlantılı olarak, hiçbir antik metinde anılmıyor olması, bu konuda farklı yorumların yapılmasına neden olmuştur.

Polyksena mitosunun İtalya'dan gelen eserler üzerinde görülmesinde kuşkusuz oraya yerleşen Stesikhoros'un ve Latin yazarların büyük katkısı

⁸¹ Förster 1883, 476.

olmuştur. Bilindiği gibi, Roma'nın kuruluş hikayesinin Troia'ya bağlanması nedeniyle, Troia hikayeleri burada çok sevilmiştir.⁸² Bu nedenle *Iliou Persis* konularının bu bölgeden gelen eserler üzerinde de sıklıkla işlendiğini görmekteyiz. Ancak Tyrrhen amphorasında (dolayısıyla protoattik krater ile Polyksena Lahdi üzerinde), Stesikhoros'un eserinde geçen kahramanlar yer almamaktadır. Ayrıca protoattik kraterin tarihi (M.Ö. 650-630), Stesikhoros'un yaşadığı dönemden (M.Ö. 630-556) daha erkendir. Bu durumda hikayenin başka bir versiyonunu düşünmek gerekmektedir. Bugünkü bilgilerimiz konuya açıklık getirecek nitelikte değildir. Bununla birlikte, M.S. II. yüzyılda yaşayan Pausanias'ın *Graeciae Descripto* adlı eserinde geçen bir ibaresi, önem taşımaktadır:

“Lemnos'ta Philoktet'in okunu alan, diğeri de Ilion'dan Athena'yı götüren tasvirler. Burada Orest görülür ki o Aigisthos'u öldürür ve Pylades görülür ki o Nauplios'un Aigisthos'a yardıma koşan oğullarını öldürür. Ayrıca Polyksene'yi görürüz ki bunun Akhilleus'un mezarı başında öldürülmesi gerek. Homeros haklı olarak bu korkunç olayın gerçekleşmesine izin verdi ama bana öyle geliyor ki güzel yazdı”.⁸³

Yukarıdaki metinden de anlaşıldığı üzere, Homeros'un günümüze ulaşamayan aktarımları arasında, Polyksena'nın kurban edilmesi ile ilgili bir pasaj da bulunmaktadır. Bu ibare, Homeros sonrasındaki Destan Çemberi'nde (Epik Kyklos) söylenen şiirlerin kökeninin Homeros'a bağlanması ile ilgili görüşleri desteklemektedir. Protoattik krater (M.Ö. 650-630), Tyrrhen amphorası (M.Ö. 570-560) ve Polyksena Lahdi'ndeki (M.Ö. 500-490) kurban sahnesine döndüğümüzde, aynı şemanın yaklaşık 150 yıl boyunca işlendiğini görmekteyiz. Böylece bu şemanın halk arasında bilinen ve aktarılan bir hikayeye bağlı olduğunu düşünmemiz gerekmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, günümüze ulaşan yazılı kaynaklarda böyle bir aktarım bulunmamaktadır. Bununla birlikte, belki de bu üç eser üzerinde işlenen konunun kaynağını, Homeros'un günümüze ulaşamayan pasajlarında beklemek gerekmektedir.

⁸² Schefold - Jung 1989, 174 vd.

⁸³ Pausanias, *Graeciae Descripto*, I, 22, 6.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Ahlberg-Cornell 1992 G. Ahlberg-Cornell, *Myth and Epos in Early Greek Art, Studies in Mediterranean Archaeologi*, Vol. C (Jonsered, 1992).
- Arias – Hirmer 1960 P. E. Arias – M. Hirmer, *Tausend Jahre griechische Vasenkunst* (München, 1960).
- Ateşlier – Öncü 2004 S. Ateşlier, – E. Öncü, “Gümüşçay Polyksena Lahiti Üzerine Yeni Gözlemler”, *Olba* 10 (2004) 45-87.
- Beazley 1951 J. D. Beazley, *The Development of the Attic Black Figure* (London, 1951).
- Beazley 1954 J. D. Beazley, “A Cup By Hieron and Makron”, *Bull. Vereen.* 29 (1954) 12-15.
- Bernabé 1987 A. Bernabé, *Poetarum Epicorum Graecorum* (Leipzig, 1987).
- Boardman 1974 J. Boardman, *Athenian Black Figure Vases* (London, 1974).
- Brants 1913 J. Brants, “Ein klazomenischer Tonsarkophag im Museum zu Leiden”, *Jdl* XXVIII (1913) 58-60.
- Bulas 1929 K. Bulas., *L'illustrations antiques de l'Iliade* (Lwow, 1929).
- Burgess 2001 J. S. Burgess, *The Tradition of the Trojan War in Homer and the Epic Cycle* (Baltimore-London, 2001).
- Caskey-Ervin 1976 M. Caskey-Ervin, “Notes on the Relief Pithoi of the Tenian-Boiotian Group”, *AJA* 80 (1976) 32-44.
- Cook 1981 R. M. Cook, *Klazomenian Sarcophagi* (Mainz am Rhein, 1981).
- Courby 1922 F. Courby, *Les Vases Grecs A Reliefs* (Paris, 1922).
- Davies 1988 M. Davies, *Epicorum Graecorum Fragmenta* (Göttingen, 1988).
- Davies 1991 M. Davies, *Poetarum Melicorum Graecorum Fragmenta*, Vol. I (Oxford, 1991).
- Dohm 1937 T. Dohm, *Die schwarzfigurigen etruskischen Vasen* (Rome, 1937).
- Dowden 1996 K. Dowden, “Homer’s Sense of Text”, *JHS* 116 (1996) 47-61.
- Duhn 1913 F. Duhn, “Zur Deutung des Klazomenischen Sarkophags in Leiden”, *Jdl* XXVIII (1913) 272- 273.
- Ervin 1963 M. Ervin, “A Relief Pithos from Mykonos”, *ADelt* 18 (1963) 37-75.
- Fontinoy 1950 C. Fontinoy, Le sacrifice nuptial de Polyxene, *Ant.Cl.* 19 (1950), 383-396.
- Forsdyke 1956 J. Forsdyke, *Greece before Homer* (New York, 1956).
- Förster 1882 R. Förster, “Achilleus und Polyxena”, *Hermes* XVII (1882) 13-238.
- Förster 1883 R. Förster, “Zu Achilleus und Polyxena”, *Hermes* XVIII (1883) 475-478.
- Goethert 1974 K. P. Goethert, *Typologie und Chronologie der jüngeretruskischen Steinsarkophage* (Bonn, 1974).

- Hannestad 1976 L. Hannestad, *The Flowers of the Paris-Painter* (Kopenhagen, 1976).
- Hauser 1913 F. Hauser, "Polyxenas Tod auf klazomenischen Sarkophagen", *Jdl* XXVIII (1913) 274-276.
- Herbig 1952 R. Herbig, *Die jüngeretrüskischen Stein Sarkophage* (Berlin, 1952).
- Hommel 1980 H. Hommel, "Der Gott Achilleus", *SHAW* Abhandlung I (1980) 7-52.
- Johansen 1967 K. F. Johansen, *The Iliad in Early Greek Art* (Copenhagen, 1967).
- Kirk 1962 G. S. Kirk, *The Songs of Homer* (Cambridge, 1962).
- Krauskopf 1981 I. Krauskopf, "Amphilochos", *LIMC* I, (München, 1981) 713-830.
- Krauskopf 1987 I. Krauskopf, *Todesdämonen und Totengötter im vorhellenistischen Etrurien* (Firenze, 1987).
- Malten 1914 L. Malten, "Das Pferd im Totenglauben", *Jdl* 29 (1914) 225-226.
- Martelli 1987 M. Martelli, *La ceramica delgi Etruschi* (Novara, 1987).
- Michaelis 1960 J. Michaelis, "Zur Struktur des epischen Kyklos", *Hermes* XIV (1960) 204-226.
- Moret 1975 J. M. Moret, "L'Iliopersis dans la céramique italiote", *Bibliotheca Helvetica Romana* 14 (Rome, 1975).
- Overbeck 1857 J. Overbeck, *Die Bildwerke zum thebischen und troischen Heldenkreis* (Stuttgart, 1857).
- Parise Badoni 1968 F. Parise Badoni, *Ceramica campana a figure nere*, Capua pre-romana I (Sansoni, 1968).
- Pfuhl 1969 E. Pfuhl, *Malerei und Zeichnung der Griechen*, III (Roma, 1969).
- Pipili 1997 M. Pipili, "Iliopersis", *LIMC* VIII (1997) 650-657.
- Powel 1991 B. Powel, *Homer and the Origin of the Greek Alphabet* (Cambridge, 1991).
- Prag 1985 A. J. N. W. Prag, *The Oresteia, Iconographic and Narrative Tradition* (Warminster, 1985).
- Pryce 1928-1931 F. N. Pryce, *Catalogue of Sculpture in the Department of Greek and Roman Antiquities of the British Museum*, Vol. I, Part I-II (London, 1928-1931).
- Robertson 1990 M. Robertson, "Eumousia, Ceramic and Iconographic Studies in Honour of A. Cambitoglou", *Mediterranean Archaeology*, Suppl. I (1990) 63-54.
- Roscher 1909 W. H. Roscher, *Lexicon Mythologie*, III (Leipzig, 1909).
- Sannibale 1994 M. Sannibale, *Museo Gregoriano Etrusco. Le urne cinerarie di età ellenistica* (Roma, 1994).
- Scaife 1995 R. Scaife, "The Kypria and its Early Reception", *CIAnt* 14 (1995) 165-166.
- Schäfer 1957 J. Schäfer, *Studien zu den griechischen Reliefpithoi des 8-6. Jhs. v. Chr. aus Kreta, Rhodos, Tenos und Bötien* (Kallmünz, 1957).

- Schefold 1964 K. Schefold, *Frühgriechische Sagenbilder* (München, 1964).
- Schefold – Jung 1989 K. Schefold – F. Jung, *Die Sagen von den Argonauten, von Theben und Troia in der klassischen und hellenistischen Kunst* (München, 1989).
- Schefold 1993 K. Schefold, *Götter und Heldensagen der Griechen in der früh und hocharchaischen Kunst* (München, 1993).
- Schlie 1868 F. Schlie, *Die Darstellungen des troischen Sagenkreises auf etruskischen Aschenkisten* (Bonn, 1868).
- Schröder 1991 S. F. Schröder, “Der Achill-Polyxena-Sarkophag im Prado, Ein wenig bekanntes Meisterwerk”, *MM* 32 (1991) 158-169.
- Schwarz 1992 G. Schwarz, “Achill und Polyxena in der römischen Kaiserzeit”, *RM* 99 (1992) 265-299.
- Schwarz 2001 G. Schwarz, “Der Tod und das Mädchen, Frühe Polyxena-Bilder”, *AM* 116 (2001) 35-50.
- Severyns 1963 A. Severyns, *La Vita Homeri et les summaries du Cycle. Texte et Traduction. Recherches sur la Chrestomathie de Proklos*, Vol. 4 (Paris, 1963).
- Sevinç 1996 N. Sevinç, “A New Sarcophagus of Polyxena from the Salvage Excavations at Gümüşçay”, *Studia Troica* 6 (1996) 251-264.
- Steuernagel 1998 D. Steuernagel, *Menschenopfer und Mord am Altar*, Band III (Palilia, 1998).
- Touchefeu-Meynier 1981 O. Touchefeu-Meynier, “Antiphatas”, *LIMC* I, München (1981) 860.
- Touchefeu-Meynier 1994 O. Touchefeu-Meynier, “Polyxene”, *LIMC* VII, Zürich-München (1994) 431-435.
- Trendall 1936 A. D. Trendall, *Paestan Pottery* (London, 1936).
- Vermeule – Chapman 1971 E. Vermeule – S. Chapman, “A Protoattic Human Sacrifice”, *AJA* 75 (1971) 285-293.
- Walter 1898 H. B. Walter, “On some Black-Figured Vases Recently Acquired by the British Museum”, *JHS*, Vol. XVIII (1898) 281-301.
- Walters 1925 H. B. Walters, *Catalogue of the Greek and Etruscan Vases in the British Museum* II (London, 1925).
- Wedeking 1938 H. Wedeking, *Archaische Vasenornamentik* (Athen, 1938).
- Wiencke 1954 M. I. Wiencke, “An Epic Theme in Greek Art”, *AJA* 58 (1954) 285-306.
- Woodford 2003 S. Woodford, *Images of the Myths in Classical Antiquity* (Cambridge, 2003).
- Zindel 1974 C. Zindel, *Drei vorhomerische Sagenversionen in der Griechischen Kunst* (Basel, 1974).

Fig. 1 Amphora, British, Fotoğraf, Walter 1898, Pl. XV

Fig. 2 Krater, Boston, Fotoğraf, Vermeule - Chapman 1971, Pl. 69-71

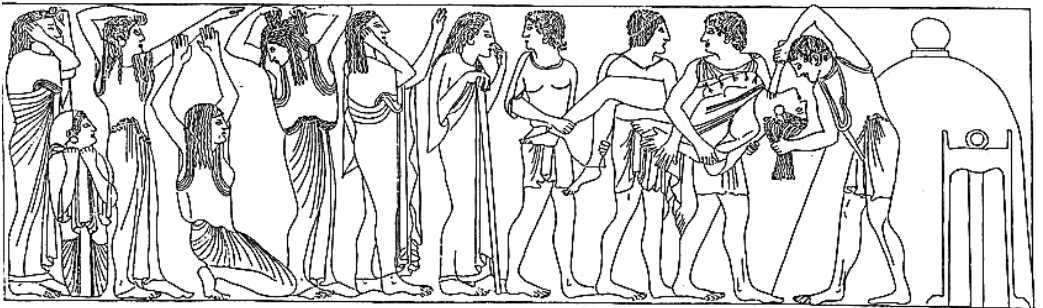

Fig. 3 Polyksena Lahdi, II. uzun yz, Çanakkale, izim, Sevinç 1996, Fig. 9

Fig. 4 a: Pithos, Mykonos, Fotoğraf, Johansen 1967, 26-28, Fig. 1-2. b: Pithos, Mykonos, Fotoğraf, Johansen 1967, 26-28, Fig. 1-2

Fig. 5 Amphora, Tenos, Fotoğraf, Schwarz 2001, 45

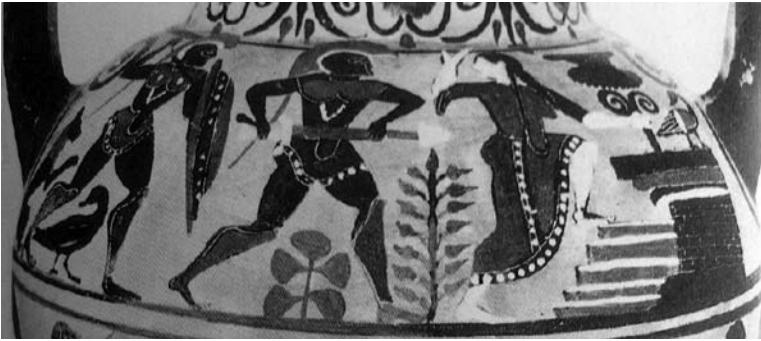

Fig. 6 Amphora, Louvre, Fotoğraf, Touchefeu-Meynier 1994, 432, Nr. 16

Fig. 7 Hydria, Berlin 1902, Fotoğraf, Roscher 1909, 2735, Fig. 11

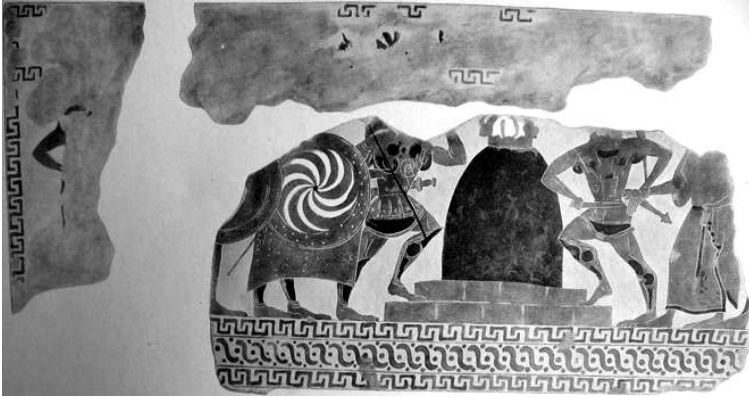

Fig. 8 Klazomenai Lahdi, Leiden, Fotoğraf, Duhn 1913, Taf. 3

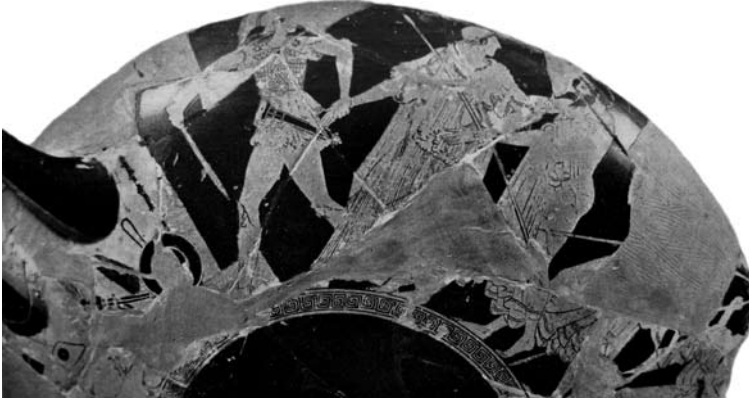

Fig. 9 Kylix, Paris, Fotoğraf, Beazley 1954, 12, Fig. 1

Fig. 10 Kylix, Paris, Fotoğraf, Pfuhl 1969, 139, Fig. 420

Fig. 11 Amphora, British B 70, Fotoğraf, Woodford 2003, 8-9, Fig. 5

Fig. 12 Hydria, Caivano 274, Fotoğraf, Trendall 1936, 87-95, Pl. 33 a

Fig. 13 Amphora, Naple, Fotoğraf, Trendall 1936, 87-95, Pl. 34d

Fig. 14 Yüzük gemi, Berlin, Fotoğraf, Overbeck 1857, Pl. XXVII, Nr. 15

Fig. 15 Yüzük gemi, Berlin, Fotoğraf, Overbeck 1857, Pl. XXVII, Nr. 13

Fig. 16 Lahit, Torre San Severo, Fotoğraf, Herbig 1952, 40-41, Nr. 73, Taf. 36

Fig. 17 Kabartmalı kase, Atina, Fotoğraf, Touchefeu-Meynier 1994, 433, Nr. 27

Fig. 18 Kabartmalı kase, Berlin, Fotoğraf, Courby 1922, 310, Fig. 60

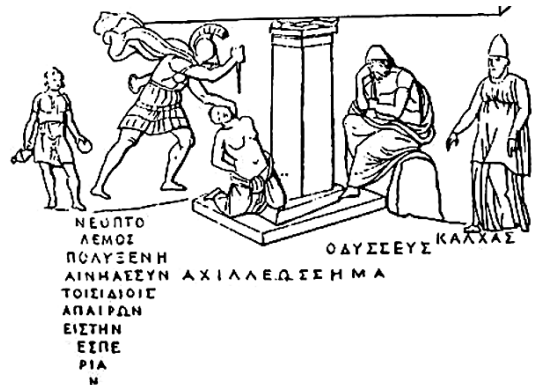

Fig. 19 Kabartma, Roma, Fotoğraf, Schefold - Jung 1989, 174-177, Abb. 157